

Публічна історія – нове поле міждисциплінарності

Т. В. Орлова

доктор історичних наук, професор,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Email: orlova.knu@gmail.com

На теперішній час нагальною потребою є модернізація вищої освіти. Складна ситуація спостерігається на історичних факультетах університетів. Її можна охарактеризувати як «кризу невідповідності»: існуюча модель сформувалася досить давно і не відповідає потребам суспільства. З одного боку, в суспільстві на різних рівнях зростає попит на історію. З іншого боку, освітній капітал індивідів, котрий дає історичний факультет, перестав відповідати запитам ринкового господарства. У третьому тисячолітті переваги матимуть фахівці, які одержали назву «мультипотенціали». У їх підготовці необхідно орієнтуватися на коло актуальних компетенцій, а не тільки заучування дат давно минулих часів. Пропонується в якості нормативного курсу для старших студентів бакалаврату ввести міждисциплінарний курс «Публічна історія», який покликаний інструменталізувати професію історика в рамках ринкових умов.

Ключові слова: університетська освіта, модернізація, ринкові умови, професія історика, публічна історія, міждисциплінарність.

Public History – the New Interdisciplinary Field

Orlova T.V.,

Doctor of History, Professor,

Kiev National Taras Shevchenko University, Ukraine

Modernizing higher education is an urgent problem. A complicated situation is observed at the faculties of history in universities. It can be described as “a crisis of irrelevance”: the current model has been formed quite long ago and does not correspond to social requirements. On the one hand, there is growing social demand for history at different levels. On the other hand, the individuals’ educational capital, received at the faculty of history, is no longer adequate to the requirements of the market. In the third millennium advantage will belong to experts called “multipotentials”. Their training must be oriented at a range of actual competences, not just at drilling of dates long begone. It is suggested to introduce an interdisciplinary course “Public history” as a compulsory course for senior baccalaureate students, in order to instrumentalize the historian’s profession within the market framework.

Key words: university education, modernization, market conditions, the historian’s profession, public history, interdisciplinarity.

На поточний момент ситуація в історичній освіті є досить складною. У кризових умовах теорії і моделі університетської історичної дидактики перебувають у процесі диференціації та

розвитку. Проте далеко не завжди беруться до уваги ті зміни, які мають місце у світовому науковому і освітньому просторах. З'являються нові комплексні ідеї, що мають важливі соціально-політичні наслідки. Історія безперервно формується, політизується, комерціалізується і медіалізується. Відбувається зростання прикладної орієнтації гуманітарних наук. Інтерес суспільства все менше пов'язаний із готовністю підтримувати існуючі форми академічного історичного знання. В Україні склалася невідповідність між значним масовим інтересом громадськості до історії, з одного боку, і масовим перевиробництвом істориків, неспроможних говорити із непрофесійною аудиторією. Взагалі, спостерігається криза на ринку праці професійних істориків, про що свідчить складність працевлаштування за фахом випускників закладів вищої освіти. Попри те, що педагогічні університети масово видають вчительські дипломи, так в і класичних університетах на кшталт Київського національного університету імені Тараса Шевченка введено освітню програму «Середня освіта». При цьому урядовці заявляють про десятки тисяч «зайвих вчителів» [1], серед яких певний відсоток – це викладачі історії. Штат працівників закладів вищої освіти і науково-дослідних установ здебільшого не має тенденції до розширення. Так само як штати музейних та архівних установ.

Звичайно, є люди, які вступають до університетів заради саморозвитку, які люблять вчитися, або які не поспішають дорослішати і брати на себе відповідальність за самозабезпечення, починаючи працювати (бо продовжують жити на утриманні батьків). Але здебільшого освіту одержують для працевлаштування, що за сучасних умов є непростю справою на ринку праці. При чому це є гострою проблемою не тільки в Україні, а й за кордоном, де теж спостерігаються докорінні зсуви в університетській освіті. Відомий британський соціолог З. Бауман писав: «Все, що зробили університети в останні дев'ятсот років, мало сенс або при орієнтації на вічність, або в рамках доктрини прогресу; модерніті ж позбавила від першої, тоді як постмодерніті знецінила другу... На практиці це означає підкорення суворим вимогам ринку і вимірювання «суспільної корисності» створюваного університетами продукту наявністю стабільного попиту, розгляд університетів, які створюють «ноу-хау», в якості постачальників певного товару, якому доводиться боротися за місце на переповнених полицях супермаркетів, товару, що губиться між інших, якість котрих перевіряється обсягами продажів» [2, с. 211].

Треба визнати, що освітній капітал індивідів, котрий дає історичний факультет, перестав відповідати запитам ринкового господарства. Модель історичної освіти, закладена десятиріччями тому, також не відповідає запитам сучасного покоління Z, значна частина якого взагалі втратила пієтет до університетського диплому. Фахівці нового тисячоліття – поліфункціональні. Для них вже з'явилося нове слово «мультипотенціали». Для їх підготовки набір дисциплін має обіймати широке коло актуальних компетенцій, а не тільки заучування дат давно минулих часів. Також слід мати на увазі тенденцію, яка одержала назву «гібридизація професій». Під цим розуміється поєднання в одному спеціалісті різних наборів навичок або навіть різних видів діяльності. Згідно дослідженню аналітичної компанії Burning Glass Technologies, понад 250 професій вже стали «гібридними» [3].

Працедавці таких співробітників цінують вище, що виявляється у більших розмірах зарплат. Ще однією тенденцією на сучасному ринку праці є поширення фрілансу, тобто робота поза штатом. А це потребує компетенцій дрібного підприємця. Тобто, якщо говорити про підготовку історика, який виходить на сучасний ринок праці, так до універсалістського, теоретично навантаженого знання треба додати практичності. Таким практико-орієнтованим курсом може бути курс публічної/практичної історії.

Як окремий напрямок публічна історія (Public History) оформилася в середині ХХ ст. у США. Її поява була пов'язана із намаганням подолати кризу комунікації між представниками різних професій, які мали відношення до роботи із минулим. Крім того, це було мотивовано поширенням міждисциплінарного підходу до історії, а також реакцією вчених і професіоналів на зміни становища гуманітаріїв на сучасному ринку праці. Восени 1976 р. університет Санта-Барбари вперше прийняв студентів до бакалаврату з означеної спеціальності. Восени 1978 р. вийшов перший номер наукового часопису «Публічний історик» («The Public Historian»), роком пізніше з'явилася Національна рада з публічної історії (National Council on Public History). У 2010 р. була створена Міжнародна федерація публічної історії (International Federation for Public History). Публічна історія одержала поширення в багатьох країнах світу, таких як США, Австралія, Канада, Велика Британія, Німеччина, Франція, Швейцарія, Чехія, Польща, Індія та ін. Підготовку фахівців для роботи у цій галізі здійснюють освітні програми в багатьох університетах як на рівні бакалаврату, так і магістратури. Тільки у Сполучених Штатах Америки таких програм налічується понад 130. Це свідчить про значний попит серед абітурієнтів, серед яких – чимало іноземців. Годі казати, що освітня еміграція стала однією з гострих проблем української вищої освіти.

Для України публічна історія є новим міждисциплінарним напрямком гуманітарних і соціальних наук, який сприяє спільному вивченню минулого і різноманітних практик, за допомогою яких історичні знання репрезентуються широкому загалу. Публічна історія існує у різних формах – музейних експозиціях і виставках, телевізійній документалістиці, історичні журналістиці, планах історичної презервації, проектах із збирання та організації колекцій й записів і переведенню традиційного історичного знання у сучасні комп'ютерні бази даних. Професор Оксфордського університету А. Зорін, вважаючи таку історію частиною публічного простору, визначає її багатоаспектність таким чином: «Це і люди, які пишуть у медіа на історичні теми; і історичні фільми, серіали й романи; і використання тих чи інших історичних елементів в оформленні міського простору; і політична боротьба навколо історичної спадщини; і історичні ігри; і костюмовані вистави; і навіть просте використання у мові історичних метафор, аналогій і порівнянь з метою обґрунтувати власні дії» [4]. Публічна історія – це історія, яка знаходить практичне застосування, тому близький до неї такий напрямок, як «Практична історія». Основою є розуміння того, що історія пізнається різними шляхами, при чому не тільки у класі, але і в багатьох інших місцях.

Публічні історики поширюють історичну інформацію у широкому середовищі через такі інститути, як історичні товариства, музеї, архіви, історичні бібліотеки, консалтингові фірми, веб-сайти. Велике значення має поширення історичних знань через засоби масової інформації і комунікації. Місія публічної історії полягає у демократизації історичного знання. Її завдання також полягає у вивченні обігу історичних образів у культурі для кращого розуміння масових уявлень про минуле та їх трансформацій. Можна сказати, що публічна історія з'явилася під впливом однієї з мегатенденцій сучасного світу, яку називають «прагматизм»: цей напрямок виник із пошуку можливостей самореалізації істориків поза університетськими межами, де шлях уявлявся від набуття освіти до викладання і досліджень із пріоритетом публікації результатів у індексованих фахових виданнях. Практичність такого варіанту також визначалася корисністю роботи істориків для масової позауніверситетської аудиторії.

Публічна історія є міждисциплінарною у самій своїй основі. Сенс її міждисциплінарного поля – відносини історичних субдисциплін між собою і кооперація історії із іншими галузями знань. Саме у міждисциплінарності професор університету Вірджинії А. Мегілл вбачає «одну із рятівних рис історії ідей», котра «не дає їй залякнутися в ортодоксальності якоїсь однієї дисципліни» [5, с. 17]. Продовжуючи цю думку, член-кореспондент РАН Л. Репіна пише: «У дослідницькій ситуації, що склалася, все більше відчувається перенесення значення з академічних дисциплін на проблеми, що формулюються, по суті, як трансдисциплінарні, тобто які в принципі не можуть бути поставленими у сконструйованих дисциплінарних кордонах, внаслідок чого останні поступово втрачають свою колишню актуальність. У цьому зв'язку можна вести мову і про розмивання дисциплінарних меж, і про очевидну перспективу формування все нових, над-дисциплінарних галузей соціогуманітарного знання» [6, с. 58 – 59]. Саме до таких галузей можна віднести публічну історію.

Міждисциплінарність – у залученні можливостей і використанні методів інших наук. Насамперед, політології, оскільки у сфері публічної історії на одному з чільних місць – історична політика, якою опікується держава. Яскравим прикладом може бути історична політика, яка останнім часом проводиться Москвою. Цю політику можна розглядати як складову інформаційної війни, більше того, як складову війни гібридної, що ведеться проти України, Європи, світу. Разом із тим історична політика є важливою з точки зору здійснення так званої «м'якої сили», яка специфічними засобами здійснює несилевий вплив як у внутрішній, так і у зовнішній політиці. На сучасному етапі більшість держав світу приділяють власній «м'якій силі» неабияку увагу, чого не можна сказати про Україну.

На сучасному етапі існує непростя проблема ідентичності, при чому вона існує практично у всіх народів незалежно від рівня розвитку. Минуле розглядається в якості інструмента вибудовування ідентичності. Тому важливе значення має інтерпретація публічної історії в рамках

соціології і культурології, що збагачує міждисциплінарність. Соціологія додає можливість вивчення ставлення до минулого у різних прошарках суспільства. Культурологія вивчає особливості віддзеркалення уявлень про минуле у давній і сучасній культурах. Особливий інтерес являє вивчення образів минулого у популярній культурі. Непростим є питання «Історія у масовій культурі» і т. ін.

Фахівцям з публічної історії важливо знати інтереси і очікування публіки, у чому може допомогти не тільки соціологія, а й психологія. Важливим є вміння працювати з різними аудиторіями, що також потребує певної психологічної підготовки. Особливу увагу також слід звернути на те, що останнім часом виникла нова історична парадигма, яка орієнтується на пам'ять. Окремим напрямком досліджень стали дослідження історичної пам'яті різних народів про різні часи і події. В цьому плані розвитку набуває усна історія, де важливими є навички інтерв'юера. На цьому рівні і не тільки постає проблема комунікації. Тому важливим є вивчення теорії і практики комунікації для фахівців з публічної історії.

Історики часто не володіють навичками публічного виступу, тому до переліку дисциплін, необхідних для підготовки фахівців, слід додати риторику та історичну журналістику. Як свідчить багаторічний досвід роботи, підготовка сучасних журналістів страждає в плані загальноісторичного знання. Студентів вчать швидко писати репортажі, готувати телевізійні і радіопрोगрами, працювати в електронних ЗМІ. Проте матеріали страждають поверховістю, а часом містять зовсім абсурдні твердження, не кажучи про новітню загрозу – масовість фейків. В ролі експертів з гострих питань минулого і сучасності, яка певною мірою ним зумовлена, часто виступають не фахові історики, а політики, громадські діячі, активісти, інколи випадкові люди, наприклад, із світу мистецтв. Висловлювання таких діячів найчастіше не відповідають історичним реаліям, проте приваблюють своєю яскравою емоційною подачею. Популярність за будь-яку ціну завдає шкоди набагато серйознішим речам. Зокрема, в і плані історичної пам'яті та історичної політики.

Сучасність надає широких можливостей у здійсненні публічної історії. Ці можливості мають реалізуватися різними шляхами, що потребує відповідної підготовки. У різних країнах – від Сполучених Штатів Америки до Австралії – міцніє цікавість до локальної історії, що раніше називалося краєзнавством. Ця цікавість зумовлюється не тільки зростанням самосвідомості тих чи інших груп населення того чи іншого регіону. У ринкових умовах актуальною стає вбудованість локальних громадських мереж у регіональну економіку. Тому для публічної історії корисним є використання можливостей історичної географії, урбаністики, локальної історії. Все більше містечок, організацій, фірм, родин прагнуть написання власних історій. Деякі люди зацікавлені у складанні власних родоводів, що створює попит на виконання замовлень в галузі генеалогії.

Значну роль публічна історія може відігравати у туристичному бізнесі, який деяким країнам світу до початку коронокризи давав понад 10% ВВП. Звичайно, 2020 рік приніс значні зміни у всі

сфери життя, але відкрилися нові можливості. Зокрема, всі країни акцентували значення внутрішнього туризму. Чимало музеїв вийшли із своїми екскурсіями і колекціями в Інтернет. Тому для публічної історії важливими стали історична інформатика, медіатехнології. «Цифровий поворот» (digital turn) став поштовхом до інтернаціоналізації публічної історії. Для України в цьому плані відкриваються широкі можливості, які значною мірою ще не використовуються. Разом із тим не слід забувати про проектний менеджмент і публік рілейшенз.

Однак, як зазначив професор Манчестерського університету Дж. де Гру: «Історики не хочуть оволодівати іншими навичками. Якщо ви хочете взяти за основу методи аналізу публічної історії, вам необхідно багато знати про музеї, мистецтво, колекції, перформансах, розуміти, як робляться фільми або тв-програми. Історики нечасто розглядають ці навички як фундаментальні – і вкрай рідко навчають їм. Таким чином, необхідні дослідники, котрі були б знайомі із багатоманітністю цих навичок, які існують за межами академії» [7, с. 11]. Подібний консерватизм пояснюється влаштованістю на університетських посадах, лінощами і егоїзмом, оскільки потреби студентів, які прагнуть за допомогою вищої освіти здобути професію, актуальну у сучасній економіці, не беруться до уваги. Публічна історія є альтернативою університетській кар'єрі, яка має вельми обмежену доступність для молоді. Якщо брати вище, так публічна історія трансформує уявлення про професію історика як таку. Професор Варшавського університету І. Савельєва стверджує, що публічна історія – це професія: «Професіоналізм у даному випадку має на увазі знання історії (історичну освіту) плюс володіння спеціальними практиками роботи із громадськими групами і організаціями» [8, с. 155]. Це має значення з точки зору просвітницької діяльності фахових істориків, про важливість якої ті часом забувають.

Основна сфера реалізації професіональної діяльності фахівців з публічної історії – експертна, аналітична і практична робота у державних, громадських і приватних установах, пов'язаних із культурою, туризмом, освітою, охороною пам'яток, просвітницька робота у засобах масової інформації і професійних співтовариствах. Головну увагу у підготовці таких фахівців слід сфокусувати на навичках, що передбачають передачу історичного знання. Поки що в Україні така спеціалізація не набула достатнього розвитку. В Українському католицькому університеті працює міждисциплінарна магістерська програма. На історичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка у 2019 р. відкрита освітня програма «Практична (публічна) історія» для бакалаврів. Курс «Основи публічної історії» читався для магістрів. 25 жовтня 2019 р. на історичному факультеті КНУ пройшла науково-практична конференція «istPUBLICA: публічна історія в Україні та світі». На конференції працювали такі секції: методологія публічної історії; практичний вимір публічної історії; історія у масовій культурі; публічна історія і політика пам'яті; інструменти взаємодії істориків та соціуму: медіа, соцмережі, видавничі проекти etc. У 2017 р. в Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара на історичному факультеті публічна історія була запропонована в якості вибіркової (вільного вибору студента) дисципліна

підготовки бакалаврів. Викладені вище аргументи – за запровадження нормативного курсу на старших курсах історичних факультетів (з можливістю відвідання занять студентами інших гуманітарних факультетів).

Висновки: на сучасному етапі стало очевидним, що історична наука має більше орієнтуватися на потреби суспільства, має стати більш публічною, для чого треба посилити комунікацію із суспільством. Для цього потрібно готувати фахівців із відповідними знаннями та навичками. Система історичної освіти потребує модернізації. Одним із варіантів може стати введення інновативного курсу «Основи публічної історії» в якості нормативного. Сама поява публічної історії тісно пов'язана не тільки із необхідністю подолати зростаючу прірву між академічною історією та широким загалом, але й задовольнити суспільний запит на історію. З іншого боку, вищій школі варто брати до уваги проблеми працевлаштування своїх випускників. Тому так важливо інструменталізувати професію історика в рамках ринкових умов. Саме такі фахівці зможуть оперативно відповідати на соціальні запити, спілкуючись із найширшою публікою на зрозумілій їй мові, використовуючи можливості інших соціогуманітарних наук за допомогою сучасних засобів комунікації.

Джерела та література

1. Заступник міністра фінансів Роман Єрмоличев: Вчителів у нас на 36 тисяч більше, ніж потрібно URL: glavcom.ua/economics/finances/zastupnik-ministra-finansiv-roman-jermolich-evchiteliv-u-nas-na-32-tisyachi-bilshe-nizh-potribno-694425.html
2. Бауман З. Индивидуализированное общество /Пер. с англ. Под ред В.Л. Иноземцева. – М.: Логос, 2002. – 390 с.
3. Грицай Е. «Гибридные» профессии: какими навыками должен обладать специалист будущего URL: <https://scienceandtech.ru/articles/gibridnye-professii-kakimi-navykami-dolzhen-obladat-specialist-budushhego/>
4. «Мы всегода находимся в зоне интерпретации исторического факта»: Андрей Зорин о публичной истории URL: <https://theoryandpractice.ru/posts/7566-zorin>
5. Мегилл А. Глобализация и история идей //Диалог со временем. – 2005. – Вып. 14. – С. 11 – 20.
6. Репина Л. П. Наука и общество: публичная история в контексте исторической культуры эпохи глобализации //Ученые записки Казанского университета. Гуманитарные науки. – 2015. – Том 157, кн. 3. – С. 55 – 67.
7. Публичная история – это не дисциплина. Интервью с профессором Манчестерского университета Джеромом де Гру // Art & Cult. – 2013. - № 3. – С. 9 – 23.
8. Савельева И. Профессиональные историки в «публичной истории» //Новая и новейшая история. – 2014. - № 3. – С. 141 – 155.

